

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۲۱ بهمن ۱۳۹۹

موضوع کلی: فصل فی ما یتوقف علی الغسل من الجنابة

مصادف با: ۲۶ جمادی الثانی ۱۴۴۲

موضوع جزئی: امور متوقف بر غسل جنابت - امر ثالث: روزه ماه رمضان و قضای آن

جلسه: ۷۲

سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در اشتراط و عدم اشتراط طهارت از حدث اکبر (جنابت) در قضای روزه ماه رمضان بود. عرض شد که مشهور بین بزرگان و اعلام، این است که طهارت از حدث اکبر در قضای روزه ماه رمضان شرط است. عرض شد که بر این مطلب به روایاتی استناد شده است که در جلسه گذشته به سه روایت در این رابطه اشاره شد.

در ذیل روایت سوم [عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَصَابَتْهُ جَنَابَةٌ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فِي رَمَضَانَ فَنَامَ وَقَدْ عَلِمَ بِهَا وَلَمْ يَسْتَقِظْ حَتَّى أَذْرَكَهُ الْفَجْرُ، فَقَالَ (ع): «عَلَيْهِ أَنْ يُتِمَّ صَوْمَهُ وَيَقْضِيَ يَوْمًا آخَرَ»، فَقُلْتُ: إِذَا كَانَ ذَلِكَ مِنَ الرَّجُلِ وَهُوَ يَقْضِي رَمَضَانَ، قَالَ: «فَلْيَأْكُلْ يَوْمَهُ ذَلِكَ وَلْيَقْضِ فَإِنَّهُ لَا يُشْبِهُ رَمَضَانَ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ»^۱،]، تعبیر «لَا يُشْبِهُ رَمَضَانَ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ» به کار رفته است، در این جمله احتمالاتی ذکر شده است، لکن به نظر می‌رسد که صحیح این است که منظور از این جمله این است که اگر شخص در ماه رمضان، از هر طریقی، مثلاً از طریق بقاء بر جنابت تا طلوع فجر، روزه‌اش را باطل کند، واجب است که روزه آن روز را تمام کند و قضای آن روز را به جا آورد، بر خلاف روزه در غیر ماه رمضان که اگر آن روزه باطل شود، واجب است که قضای آن روز را بعداً به جا آورد و واجب نیست که آن روز را نیز امساک کند و روزه آن روز را تمام کند، پس معنای جمله «لَا يُشْبِهُ رَمَضَانَ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ» این است که بین روزه ماه رمضان و بین قضای ماه رمضان تفاوت است و آن، اینکه اگر شخص در روزه ماه رمضان، عمداً تا طلوع فجر، بر جنابت باقی بماند باید آن روز را تمام کند و تا پایان روز از مبطلات روزه امساک کند و بعداً قضای آن روز را نیز بگیرد، ولی اگر شخص در قضای ماه رمضان، عمداً تا طلوع فجر بر جنابت باقی بماند، لازم نیست که روزه آن روز را تمام کند و تا پایان روز از مبطلات روزه امساک کند، بلکه به جا آوردن قضای آن روز در روز دیگر کفایت می‌کند.

بنابراین، با توجه به روایاتی که ذکر شد، نتیجه این شد که روزه قضای ماه رمضان، حکم روزه خود ماه رمضان را دارد لذا همان‌گونه که بقاء عمدی بر جنابت تا طلوع فجر، در روزه ماه رمضان جایز نیست، در قضای روزه ماه رمضان نیز بقاء عمدی بر جنابت تا طلوع فجر، جایز نیست.

مسئله سوم، در اعتبار و عدم اعتبار طهارت از حدث اکبر (جنابت) در روزه مستحبی است.

به نظر می‌رسد که طهارت از حدث اکبر در روزه مستحبی معتبر نیست و بقاء بر جنابت تا طلوع فجر، روزه مستحبی را باطل نمی‌کند و بعید نیست که بین روزه واجب و مستحب، در بعضی خصوصیات و شرائط تفاوت باشد لذا اعتبار طهارت از حدث اکبر

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۰، کتاب الصوم، ابواب ما یمسک عنه الصائم و وقت الإمساک، باب ۱۹، ص ۶۷، ح ۳.

در روزه واجب، دلیل نمی‌شود که حتماً در روزه مستحب نیز طهارت از حدث اکبر شرط باشد، کما اینکه در نماز نیز مطلب از همین قرار است، یعنی در نماز واجب یک سری شرائط و خصوصیات معتبر است که در نماز مستحب، معتبر نیست، مثل اینکه رو به قبله بودن در نماز واجب شرط است ولی در نماز مستحب، واجب نیست که حتماً شخص نمازش را رو به قبله بخواند.

دلیل عدم اعتبار طهارت از حدث اکبر در روزه مستحبی روایات می‌باشند که روایات ذیل از آن جمله‌اند؛

روایت اول: موثق ابن بکیر: عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ يُجْنِبُ ثُمَّ يَنَامُ حَتَّى يُصْبِحَ، أَوْ يَصُومُ ذَلِكَ الْيَوْمَ تَطَوُّعًا؟ فَقَالَ: «أَلَيْسَ هُوَ بِالْخِيَارِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ نِصْفِ النَّهَارِ»^۱.

ابن بکیر در روایت مذکور، از امام صادق (ع) درباره شخصی که جنب شده، سپس خوابیده است تا صبح شده است، سؤال کرده است که می‌تواند روزه مستحبی بگیرد یا نمی‌تواند؟ آن حضرت (ع) فرموده است که آن شخص اختیار دارد که روزه‌اش را تا ظهر بگیرد و قبل از ظهر افطار کند یا اینکه روزه‌اش را نگه دارد، یعنی اگر تا ظهر افطار نکرد، باید روزه‌اش را تا غروب نگه دارد و حق ندارد افطار کند.

از اینکه امام صادق (ع) فرموده است که شخص بین افطار و عدم آن مخیر است، فهمیده می‌شود که شخص می‌تواند با حالت جنابت روزه مستحبی را تمام کند و روزه‌اش صحیح است.

روایت دوم: عَنْ حَبِيبِ الْخَثْعَمِيِّ؛ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): أَخْبِرْنِي عَنِ التَّطَوُّعِ وَ عَنْ هَذِهِ الثَّلَاثَةِ الْأَيَّامِ إِذَا أُجْنِبْتُ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ فَأَعْلَمُ أَنِّي أُجْنِبْتُ فَإِنَّمَا مُتَعَمِّدًا حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ، أَصُومُ أَوْ لَا أَصُومُ؟ قَالَ: «صُمْ»^۲.

حبیب خثعمی گفته است که به امام صادق (ع) گفتم که از روزه مستحبی و سه روز، روزه مستحبی این ایام، به من خبر دهید که اگر از اول شب جنب شدم و می‌دانم که جنب شده‌ام و از روی عمد بخوابم تا فجر طلوع کند، آیا می‌توانم روزه بگیرم یا نمی‌توانم روزه بگیرم؟ آن حضرت (ع) در پاسخ فرمود که روزه بگیر.

روایت سوم: عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَ هُوَ جُنُبٌ ثُمَّ أَرَادَ الصِّيَامَ بَعْدَ مَا اغْتَسَلَ وَ مَضَى مَا مَضَى مِنَ النَّهَارِ، قَالَ: «يَصُومُ إِنْ شَاءَ وَ هُوَ بِالْخِيَارِ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ»^۳.

ابن بکیر گفته است که از امام صادق (ع) درباره شخصی سؤال شد که جنب است و خورشید طلوع کرده است، پس اراده کرده است که بعد از اینکه غسل کند، روزه بگیرد؛ در حالی که بخشی از روز گذشته است، آن حضرت (ع) فرمود که روزه می‌گیرد و مخیر است که تا قبل از ظهر، روزه‌اش را افطار کند یا اینکه افطار نکند که اگر افطار نکرد باید روزه‌اش را تمام کند و در بعد از ظهر حق افطار ندارد.

از اینکه حضرت (ع) فرموده است که مخیر است که روزه‌اش را تمام کند، فهمیده می‌شود که روزه مستحبی که گرفته است، صحیح است و مشکلی ندارد.

مسئله چهارم، در اعتبار و عدم اعتبار طهارت از حدث اکبر (جنابت) در روزه واجب بالعرض است [که روزه واجب ماه رمضان یا قضای ماه رمضان نیست، بلکه آن روزه واجب، با نذر و امثال آن، بر شخص واجب شده است].

۱. همان، باب ۲۰، ص ۶۸، ح ۲.

۲. همان، ح ۱.

۳. همان، ح ۳.

مرحوم صاحب جواهر (ره) و مرحوم محقق همدانی (ره) و بعضی از محققین دیگر، گفته‌اند که طهارت از حدث اکبر در روزه واجب بالعرض، معتبر است و لذا اگر شخص از روی عمد تا طلوع فجر بر حالت جنابت باقی باشد، نمی‌تواند روزه‌ای که به واسطه نذر و امثال آن بر او واجب شده است را بگیرد.

لکن به نظر می‌رسد که صحیح این است که حکم روزه واجب بالعرض همانند روزه مستحبی است لذا طهارت از حدث اکبر در آن معتبر نیست و لذا شخص می‌تواند با حالت جنابت، روزه‌ای که به واسطه نذر و امثال آن بر او واجب شده است را بگیرد و دلیل این حکم این است که دلیلی بر اعتبار طهارت از حدث اکبر در روزه واجب بالعرض وجود ندارد و عدم الدلیل، دلیل علی‌العدم.

استدلال مرحوم محقق همدانی (ره) بر اعتبار طهارت از حدث اکبر در روزه واجب بالعرض

مرحوم محقق همدانی (ره) استدلالی را مطرح کرده است و خواسته است که از این طریق روزه واجب بالعرض را به روزه ماه رمضان ملحق کند و بگوید که همان‌گونه که طهارت از حدث اکبر در روزه ماه مبارک رمضان معتبر است در روزه واجب بالعرض، مثل روزه نذری نیز طهارت از حدث اکبر معتبر است. ایشان فرموده است که قاعده‌ای هست، مبنی بر اینکه اگر شرطیت چیزی برای یک فردی از طبیعت ثابت شد، طبعاً آن شرطیت برای افراد دیگر از آن طبیعت نیز ثابت است و در مانحن‌فیه نیز شرط طهارت از حدث اکبر قبل از طلوع فجر، برای روزه ماه رمضان که فردی از طبیعت روزه است، ثابت شده است و لذا این شرط برای افراد دیگر از طبیعت روزه نیز ثابت است و روزه واجب بالعرض نیز یک فرد از طبیعت روزه است لذا شرط طهارت از حدث اکبر قبل از طلوع فجر، برای آن نیز ثابت است، چون افراد به حسب حقیقت و ماهیت اتحاد دارند و عادت فقها نیز بر همین جاری شده است که اگر در یک فرد از یک طبیعت، شرطی معتبر باشد، آن شرط را در سایر موارد از آن طبیعت نیز معتبر می‌دانند و از این جهت است که لزوم دو سجده و رکوع را در نماز مستحبی لازم می‌دانند، چون وقتی معلوم شد که قوام نماز به این دو رکن [دو سجده و رکوع] است و ماهیت نماز با دو سجده و رکوع محقق می‌شود، طبعاً نماز مستحبی نیز با این دو رکن محقق می‌شود و بدون دو سجده و رکوع محقق نمی‌شود و به تعبیر دیگر، اگر گفته شود که نماز، متقوم به دو سجده و یک رکوع است و بعد لفظ صلاة به صورت مطلق در یک موردی مطرح شود و گفته شود که مثلاً این نماز مستحب است، به ذهن متبادر می‌شود که مراد، همان نمازی است که دو سجده و یک رکوع در آن، شرط است، در مانحن‌فیه نیز مطلب از همین قرار است، یعنی وقتی گفته می‌شود که بقاء عمدی بر جنابت تا طلوع فجر، در روزه ماه مبارک رمضان جایز نیست و طهارت از حدث اکبر در آن شرط است، این شرطیت، برای سایر افراد روزه نیز ثابت است و یکی از افراد روزه نیز روزه واجب بالعرض است، پس طهارت از حدث اکبر در روزه واجب بالعرض نیز معتبر است.^۱

پاسخ از استدلال مرحوم محقق همدانی (ره)، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»

۱. آقا رضا بن محمد هادی، همدانی، مصباح الفقیه، ج ۱۴، ص ۴۱۱.